# Mästerstycken i Statens historiska museum. Afbildade och beskrifna av Oscar Montelius.

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

## MÄSTERSTYCKEN

## I

# STATENS

# HISTORISKA MUSEUM

AFBILDADE OCH BESKRIFNA

AF

**OSCAR MONTELIUS**

LJUSTRYCK: CEDERQUISTS GRAFISKA AKTIEBOLAG

FÖRSTA HÄFTET

FÖRFATTARENS FÖRLAG

## MÄSTERSTYCKEN

## I

# STATENS

# HISTORISKA MUSEUM

AFBILDADE OCH BESKRIFNA

AF

**OSCAR MONTELIUS**

CEDERQUISTS GRAFISKA AKTIEBOLAG. STOCKHOLM 1912.

# Plansch 1.

Fig. 1. **Stridshammare af sten** med hål för skaftet. Utsvängd ungefär lika mycket upptill som nedtill, men endast nedåt aftunnad till en egg; särdeles omsorgsfullt slipad och väl bibehållen. Längd 19,5 cm.

Funnen i Småland, troligen i trakten af Eksjö.

Svenskt arbete från midten af det 3:dje årtusendet före Kr. föd., eller tiden kort därefter.

Statens Historiska Museum, n:r 13662:21.

Denna typ står nära de dubbeleggade, s. k. "Amazon-yxor", af sten och metall, som förekomma i länderna söder om Skandinavien, särskildt i Medelhafsländerna.

Fig. 2. **Stridshammare af sten** med hål för skaftet. Längd 30,9 cm.

Funnen vid Berga i Björksta socken, Västmanland.

Förfärdigad i Sverige vid ungefär samma tid som den föregående.

Statens Historiska Museum, n:r 982.

Fig. 3. **Stridshammare af sten** med hål för skaftet. Längd 24,3 cm.

Funnen i Södermanland.

Förfärdigad i Sverige vid ungefär samma tid som de föregående.

Statens Historiska Museum, n:r 4902.

Vid betraktande af sådana, nu under namnet "båtformiga hammare" kända vapen som fig. 2 och 3 måste man beundra såväl den högt uppdrifna tekniska färdighet, om hvilken de vittna, som deras i all sin enkelhet vackra form, utmärkt genom eleganta konturlinier och en fullständig symmetri.

Många af dessa hammare, eller snarare yxor, äro synnerligen väl slipade, hvarvid man ej sällan sparat en längs ena sidans midt löpande, smal, upphöjd linie. De svårigheter, som mötte vid utsparandet af denna raka linie, voro dock små i jämförelse med dem, som måste öfvervinnas, då man på den andra sidan sparade ut tre vid eggen sammanlöpande sådana linier (se fig. 3). Det vittnar om stor skicklighet och särskildt om en ovanligt säker hand att kunna låta dessa tre upphöjda linier fortlöpa så regelbundet och mötas i så spetsiga vinklar, som här är fallet.

Genom försök har man öfvertygat sig om, att stenyxornas skafthål kunnat borras med en träpinne, sand och vatten. Pinnen vrides rundt och trycker därunder sandkornen hårdt mot stenen, i det de af den förra sättas i en roterande rörelse. Härvid nöta sandkornen den del af stenen, mot hvilken de pressas, och först en fördjupning, slutligen ett hål uppstår. För att underlätta arbetet

borrade man ofta från båda sidorna, så att fördjupningarna möttes och bildade hålet. En mängd i Sverige funna stenyxor med ofullbordadt hål visa, att man gått till väga på detta sätt. Andra stenyxor — och bland dem flera båtformiga hammare — med ännu icke färdigborradt hål upplysa oss om, att man redan i denna aflägsna tid gjort en uppfinning, hvarigenom mycket arbete insparades. I stället för att borra med en solid träpinne, anväde man ett ihåligt stycke trä eller ben; hela stenmassan i det blifvande hålet behöfde då ej nötas bort. Innan hålet blef färdigt,

hade det en uppstående tapp i midten, hvilken lätt kunde brytas loss. Samma princip användes i våra dagar vid borrandet af spränghålen i tunnlar och af stålkanonernas rör. De ingeniörer, som begagna sig af denna, i deras ögon "nya" uppfinning, hafva ingen aning om, att uppfinningen för första gången gjordes för mer än 4000 år sedan. Den var således ej ny, när den för andra gången gjordes på 1800-talet efter Kr. föd.

De vackra båtformiga stenhammarna äro *svenska* arbeten, gjorda af våra förfäder årtusenden förr än den "historiska" tiden vanligen anses börja i vårt land. Redan under den period af stenåldern, som vi kalla gånggrifternas, — och långt därförut, — bodde nämligen våra förfäder, svearna och götarna, här i landet.

Att dessa stridshammare verkligen äro gjorda i Sverige, bevisas icke endast däraf, att en mängd halffärdiga sådana anträffats i jorden inom olika svenska landskap, utan också däraf, att flera hundra sådana yxor äro kända från Sverige, under det att de i andra delar af det germanska området antingen äro sällsynta, eller helt och hållet saknas.

I Finland äro flera båtformiga stenhammare funna, vittnande om en svensk bosättning öster om Bottniska viken redan i det 3:dje förkristna årtusendet. Snart förändras deras form där något, så att man utan svårighet kan se skillnaden mellan dem och de i Sverige vanliga.

## Plansch 2.

Fig 1. **Flintdolk** med fäste af flinta. Längd 25,1 cm.

Funnen i en år 1875 undersökt graf vid Karleby Utbogården i Vätergötland, nära Falköping. Grafven, en stor hällkista, med en halfrund öppning i den södra gafveln, innehöll lämningar af mer än 60 personer, hvilka begrafts obräda, samt en mängd vapen af flinta och andra föremål från stenålderns sista period; äfven ett par små bronser hittades där.

Svenskt arbete från tiden omkring år 2000 före Kr. föd.

Statens Historiska Museum, n:r 5386.

Fig. 2. **Flintdolk** med fäste af flinta. Längd 31,1 cm., klingans bredd 7,4 cm.

Funnen Köinge socken, Halland.

Förfärdigad i Sverige vid ungefär samma tid som den föregående.

Statens Historiska Museum, n:r 8325:38.

Fig. 3. **Flintdolk** med fäste af flinta. Längd 26,1 cm.

Funnen Skåne.

Förfärdigad i Sverige vid ungefär samma tid som de båda föregående.

Statens Historiska Museum, n:r 12766.

Flintdolkar af samma form som de här afbildade förekomma talrikt i de Skandinaviska länderna. Äfven i den del af norra Tyskland, där germanska folk bodde under stenåldern, har man funnit dylika dolkar. Men i andra länder *saknas* de, hvilket är af stor vikt. För det första, emedan det bevisar, att dessa för sin tid präktiga vapen äro förfärdigade här, i den germanska Norden. Men för det andra, emedan det visar icke endast, hvilken stor skicklighet nordborna förvärfvat i flintans behandling, utan äfven —i likhet med de redan omtalade vackra stridsyxorna af sten — hvilken förmåga våra förfäder redan för 4000 år sedan hade att åt sina arbeten gifva smakfulla former.

Äfven om vi ej tänka på det förhållande, att flintdolkar af *denna typ* ej finnas utom vår Nord, stå dessa vapen

utan något motstycke såväl i Europas andra länder som i Österlandet. Väl känner man flintdolkar från många andra länder, men endast klingan är af flinta; fästet har varit af trä eller ben. Äfven i Norden voro de flesta flintdolkarna af delta slag, men dessutom hade man här, och *endast* här, dolkar äfven med fäste af flinta. Emedan hela vapnet då måste vara af *ett* stycke, mötte dess förfärdigande stora svårigheter, — i synnerhet när det gällde att göra så stora dolkar som fig. 2, — och dessa praktstycken måste ha varit mycket kostbara.

Den smak för lyx, som man ansett vara utmärkande för senare tiders svenskar, hafva dessas förfäder således haft årtusenden tidigare.

I Egypten har man i senare tid uppgräft åtskilliga synnerligen väl knackade arbeten af flinta, och mången, som ej känner till, hvad man funnit i vår jord, föreställer sig, att dessa egyptiska flintor äro öfverlägsna alla andra. Vid en närmare granskning visar det sig emellertid, att de nordiska dolkarna, spjutspetsarna och pilspetsarna af flinta icke endast äro slagna med samma häpnadsväckande skicklighet som de egyptiska, utan att de äfven — och det gäller särskildt om de här afbildade dolkarna — i formens skönhet och fulländade symmetri öfverträffa allt hvad som uppgräfts i Egypten. Det eleganta sätt, hvarpå fästets och klingans linier öfvergå i hvarandra, vittnar om en öfverlägsenhet, som man ej skulle hafva väntat hos arbeten, utförda i den aflägsna Norden för så lång tid sedan.

# Plansch 3.

Fig. 1. **Stor, präktig bronsyxa** utan skafthål, nu betäckt af en ovanligt vacker blågrön ärg. Längd 36,5 cm.; bredd vid eggen 15,5 cm.

Funnen vid Knifvinge i Vreta klosters socken, Östergötland.

Denna genom sin ädla form utmärkta yxa är förfärdigad här i Sverige mot slutet af den svenska bronsålderns första period, således vid midten af det andra årtusendet före Kristi föd.

Statens Historiska Museum, n:r 10505.

Liksom andra bronsyxor utan skafthål har denna varit fästad i skaftet på samma sätt som många stenyxor, hvilka icke hafva något hål för skaftet: yxan har nämligen varit instucken i den klufna ändan af det knäböjda skaftet och kvarhållits på sin plats genom en smal läderrem eller dylikt. De upphöjda kanterna, som ses på många bronsyxor, men som naturligtvis ej kunde finnas på stenyxorna, hindrade yxan under begagnandet att vrida sig i skaftet.

Fig. 2. **Spjutspets af brons,** med rund holk för spjutskaftet; liksom på de flesta andra spjutspetsar finnes det ett hål i holken för en tvärsigenom skaftets främre ända gående sprint, som höll spjutspetsen kvar på skaftet. Längd 22,1 cm.

Denna särdeles väl arbetade, med enkla liniesirater prydda, mycket väl bevarade och med vacker grön ärg betäckta spjutspets är jämte två bronsyxor funnen vid Torslunda i Tierps socken, norra Uppland. Den ena yxan, som är massiv och tung, har ett rundt skafthål; den andra saknar hål, men är försedd med upphöjda kanter.

De tre bronserna, hvilka äro förfärdigade här i landet, förskrifva sig från slutet af bronsålderns första period; de äro således ungefär samtida med den fig. 1 afbildade yxan.

Statens Historiska Museum, n:r 10144.

Fig. 3. **Spjutspets af brons,** med rund holk för skaftet. Längd 26,2 cm.

Funnen i Långaröds socken, Färs härad, Skåne.

Denna med vackra spiralsirater prydda spjutspets är gjuten i Sverige under bronsålderns andra period, således kort efter midten af det andra årtusendet före Kristi föd.

Statens Historiska Museum, n:r 9822:773.

# Plansch 4.

Fig. 1. **Massiv bronsyxa** med skafthål, prydd med inpunsade ornament. Längd 32,2 cm.

Funnen vid Lundby i Slöinge socken, Halland.

Svenskt arbete från det 14:de århundradet före Kr. föd., slutet af bronsålderns andra period.

Statens Historiska Museum, n:r 5527.

Fig. 2. **Bronssvärd,** med rikt orneradt fäste af brons. Hela längden 44 cm.; från fästets nedersta kant till spetsen är klingan 34 cm. lång.

Funnet i en torfmosse på Segerstads prästgårds ägor i Västergötland, nära Falköping.

Svenskt arbete från tiden omkring år 1400 före Kr. föd., bronsålderns andra period.

Statens Historiska Museum, n:r 1054.

Fig. 3. **Bronsyxa** utan skafthål ("skaftcelt"), prydd med vackra inpunsade spiralsirater. Längd 23 cm.

Funnen vid Rosenfors i Köpings socken på Öland, helt nära Borgholm.

Svenskt arbete från samma tid som det föregående.

Statens Historiska Museum, n:r 1304:1831,3.

Det ofta hörda påståendet, att det här afbildade bronssvärdet och andra samtida svärd skulle hafva så korta fästen, att de ej kunde passa för våra händer, beror på ett missförstånd. Håller man ett sådant till stickvapen, ej till huggvapen afsedt svärd så som det bör hållas, finner man, att det "ligger bra" äfven i en nutida fullväxt svensk mans hand. Utrymmet för handen är nämligen ej detsamma

som längden af fästets rätliniga del, "kaflen", utan det är vida större, från knappens underkant till fästets nedersta del. De många i nordiska grafvar från nu i fråga varande tid — den andra perioden af vår bronsålder — funna skeletten visa ock, att de dåtida nordborna ej hade mindre händer än vi.

Liksom de flesta liknande bronssvärd har det vid Segerstad funna ett fäste, som endast delvis är af brons. Det är nämligen gjutet öfver en ännu bevarad lerkärna. Härigenom minskades väl fästets styrka, men det medförde ingen fara för vapnets användbarhet, emedan detta ju endast skulle begagnas som stickvapen. Genom att gjuta fästet ihåligt vann man däremot den afsevärda fördelen, att man kunde spara på den dyrbara metallen. Emedan all i Sverige, liksom i de andra Skandinaviska länderna, under bronsåldern använd brons var köpt från främmande land, måste den hafva varit mycket kostbar.

Att gjuta fästet på detta sätt var visserligen förbundet med stor svårighet, men häri låg intet afskräckande på en tid, då man redan vunnit en så stor skicklighet i att bearbeta bronsen som under vår bronsålders andra period.

Det är möjligt att utföra en sådan gjutning genom att använda den ännu i våra dagar kända metod, som i Frankrike betecknas med uttrycket att gjuta "à cire perdue". Man gör af vax ett föremål af den form man önskar och omgifver vaxet med fin lera, eller en blandning af lera och sand, på ett sådant sätt, att lerans inre yta formar sig efter vaxföremålet. Sedan man borrat ett par hål genom leran in till vaxet, utsättes det hela för en lämpligt afpassad hetta, hvarvid leran alltmer hårdnar, men vaxet smälter och rinner ut. Därefter ingjutes den smälta bronsen, och när denna stelnat, slås lerformen sönder och aflägsnas.

Vid gjutning af ett sådant fäste som det här afbildade formas vaxet kring en kärna af lera, hvilken, när arbetet är färdigt, så omslutes af bronsen, att den ej kan uttagas. Detta är ej häller nödvändigt, ej ens önskligt, då den kvarsittande lerkärnan ger mera styrka åt fästet, än detta skulle hafva haft, om det omgifvit ett tomrum.

Förvåningen öfver, att en sådan konstslöjdskicklighet fanns för tretusen några hundra år sedan, växer, när man besinnar, att arbetet är utfördt här i Norden.

Både svärdet från Segerstad och de båda andra på denna plansch afbildade bronserna äro nämligen, såsom redan nämnts, inhemska arbeten. Det ovederläggliga beviset härför är, att sådana svärd som fig. 2 samt sådana yxor som fig. 1 och 3 i stort antal äro funna i den germanska Norden, under det att de icke förekomma i något annat land. Detta är så mycket mera anmärkningsvärdt, som man från de andra länderna i Europa känner en stor mängd svärd och yxor af brons från samma tid, men de äro alla af andra former. Då är det klart, att de i Norden funna vapnen af nu ifrågavarande slag måste vara gjorda här; föremål af en viss typ höra naturligtvis hemma, det vill säga de äro förfärdigade, i den trakt, där de finnas i stort antal, förutsatt att, såsom i nu föreliggande fall, typen icke är representerad i något annat land, eller att den endast som försvinnande undantag träffats utom den förstnämnda trakten.

Lär man närmare känna förhållandena i Europas olika delar under den tid , när de här afbildade bronserna förfärdigats, öfvergår den förvåning, som man känner öfver konstslöjdens dåvarande höga ståndpunkt, till den lifligaste beundran.

Det visar sig nämligen då, att hvarken på de Brittiska öarna, i Frankrike eller i andra delar af mellersta Europa, och ej ens på den Spanska eller Italienska halfön, så vackra bronsarbeten som de nordiska då utfördes. I teknisk skicklighet, i formens enkla skönhet och i orneringens smakfullhet äro våra förfäders arbeten öfverlägsna det som vid denna tid gjordes i nyssnämnda länder.

Först några århundraden senare, när den orientaliska kultur, som de till Italien invandrande etruskerna medfört, hunnit göra sig gällande, var det som detta land intog den ledande ställning i konstslöjden, som det sedan under så lång tid bevarade.

Den enda del af Europa, som på den tid vi kalla den andra perioden af vår bronsålder var öfverlägset den germanska Norden, är det grekiska området. Och det inflytande, som den dåtidagrekiska kulturen, den "mykenska", om ock endast medelbart — på bärnstenshandelns tid —utöfvade på germanerna i Östersjöländerna, är en af de förnämsta orsakerna till dessa folks åtminstone i konsttekniskt afseende förvånande höga ståndpunkt under denna tidiga period.

Men detta sydliga inflytande skulle ej hafva kunnat medföra en så kraftig verkan, om ej de germanska folken varit så begåfvade, som de voro, och om de ej redan långt tidigare varit i besittning af de tekniska färdigheter och det sinne för vackra, symmetriska former, som vi sett att de ägde redan långt före stenålderns slut.

# Plansch 5.

Fig. l. **Bredt halssmycke af brons,** prydt med särdeles vackra, inpunsade spiralsirater; emedan smycket är bredare vid midten än mot ändarna, äro spiralerna störst på midten och aftaga i storlek mot sidorna, men de göra det på ett särdeles smakfullt sätt. Smyckets största bredd (höjd) är 8,8 cm.

Funnet år 1900 jämte en mängd andra bronser under en stor sten vid Stockhult i Loushults socken, norra Skåne, nära gränsen till Småland.

Svenskt arbete. Alla de till fyndet hörande bronserna äro af former karakteristiska för den senare hälften af vår bronsålders andra period. De äro således förfärdigade här under det 14:de århundradet före Kr. föd.

Statens Historiska Museum, n:r 11217.

Vi hafva ej här för oss ett graffynd, utan ett så kalladt "markfynd" eller "depotfynd", det vill säga ett större eller mindre antal saker, som blifvit nedlagda i jorden, i vissa fall för att där ligga säkert förvarade, i andra fall såsom offer åt någon gud.

Emedan sådana smycken som fig. 1 hafva en viss likhet med diadem, trodde man en tid, att de burits på hufvudet, med den vidare kanten uppåt. I flera grafvar hafva de emellertid legat om den dödes hals, med den vidare kanten nedåt; de voro således halsprydnader. De hafva endast träffats i kvinnografvar.

Fig. 2. **Rhombiskt bronsspänne,** vid båda ändar slutande i små spiralskifvor och längs öfversidans midt prydt med spiralsirater. Längd 10,9 cm.

Funnet i Skåne.

Svenskt arbete från en tidig del af bronsålderns tredje period, eller med andra ord från det 13:de århundradet före Kr. föd.

Statens Historiska Museum, n:r 3923.

Spännen af denna form förekomma så godt som uteslutande i sydöstra Skåne och på det midtför Skånes sydöstra kust liggande Bornholm. De äro således förfärdigade där.

Fig. 3. **Rund dosa af brons,** med plant, slätt lock. Nära dosans öfverkant äro två par små, vågrätt utstående öglor anbragta, det ena paret midt emot det andra; de ärotydligen afsedda för de snodder el. dyl., hvarmed dosan bars. Midt på locket ses en aflång ögla. Dosans diameter i ytterkant, utom öglorna, 7,2 cm.; höjden 3 cm.

Dosan som, när den upptogs ur jorden, innehöll två spiralringar af guldtråd, är funnen vid Karsholm i Österlöfs socken, Skåne, nära Kristiansstad.

Förfärdigad i Sverige under bronsålderns tredje period, omkr. 1300 år före Kr. För dessa bronsdosors typologiska ställning och sammanhanget mellan dem och sådana hängkärl som det pl. 6 afbildade, hänvisas till mitt arbete *Die typologische Methode*, särtryck ur *Die älteren Kulturperioden im Orient und in Europa*, 1 (Stockholm, 1903).

Statens Historiska Museum, n:r 7025.

Dosans botten är prydd med en stor, fördjupad, stjärnformig figur, som varit fyld med *harz*. Dennas svartbruna färg åstadkom en god verkan mot den gula ytan; bronsen såg nämligen, innan den blef ärgig, ut nästan som guld.

Konsten att pryda brons med en sådan harzinläggning som den nu nämnda hade våra förfäder utan tvifvel lärt sig genom sin förbindelse med södra Europas folk. Särskildt i Grekland förstod man sig vid denna tid, som ju motsvarar den senare Mykenæ-tiden i den grekiska världen, väl på att genom inläggning med ämnen af annan färg pryda sina bronsarbeten.

# Plansch 6.

**Präktigt hängkärl af brons,** med två öron och inböjd, genombruten kant; sedt från sidan och nedifrån. Största diam. 20,3 cm.

Det är jämte andra bronser funnet i en torfmosse vid Slättäng i Vårdkumla socken, Västergötland.

Svenskt arbete från det 9:de århundradet före Kr. föd., bronsålderns femte period.

Statens Historiska Museum, n:r 5316.

Detta ovanligt prydliga och väl bevarade bronskärl är ett godt prof på våra förfäders tekniska skicklighet under århundradet före det, då Rom grundlades. Kärlet, som är gjutet ("à cire perdue"), utmärker sig ej blott för sin eleganta form utan ock för det förträffliga sätt, hvarpå det är arbetadt. Det är anmärkningsvärdt tunnt, och följaktligen mycket lätt, och gjutningen har lyckats så väl, att så godt som alla hålen i den inböjda, genombrutna kanten äro öppna. Det är dock förenadt med stor svårighet att gjuta ett kärl af denna form så tunnt, och att kunna

få alla hålen just så som man ville hafva dem.

Ornamenten, hvilka, som vanligt på den tiden, äro punsade, förtjäna särskild uppmärksamhet, dels emedan de äro efterbildade efter motiv som i Medelhafsländerna ofta förekomma, dels emedan de äro så väl tecknade och så väl utförda. I sådana fall, då ornamenten såsom här bilda en krets, är det nästan alltid lätt att säga, hvar man börjat, emedan det för tecknaren är synnerligen svårt att beräkna utrymmet tillräckligt noga. Men här kan man ej se, hvar man börjat, så lika hvarandra äro alla delarna af hvarje krets. Och det är inte någon geometrisk konstruktion, utan siraterna äro tecknade på fri hand. Den mellersta kretsen på kärlets hvälfda, nedre del bildas nämligen af 17 bågar åt hvartdera hållet. Om det varit 16, kunde man tänkt sig, att kretsen delats först i 4, därefter i 8 och 16 delar, då det varit lätt att få hvar del alldeles lika stor som de andra, men i 17 kan man ej på detta sätt dela en cirkel.

Ornaments-motivet i denna krets (fig. *c)* är också af stort intresse. Det visar sig vara en för Norden egendomlig ombildning af det symmetriska mäander-ornament (fig *a)*, som vid slutet af det 2:dra och början af det 1:sta årtusendet före Kr. förekom i Medelhafsländerna. Fig. *b* visar en mellanform mellan fig. *a* och *c*.

*a b c*

Huru skicklig den bronsarbetare var, som förfärdigat det här afbildade kärlet, inses bäst om man jämför det med ett annat, också i Sverige funnet bronskärl, som är af samma form och storlek, men som är ett par mansåldrar senare och tillhör en tid, då bronsålderstekniken redan råkat i förfall. Detta yngre kärl är mycket tjockare och tyngre; intet af de tillämnade hålen i den inböjda kanten är öppet, utan de hafva alla misslyckats, så att man endast ser fördjupnigar i stället för hål; och de inpunsade ornamenten äro kantiga, dåligt tecknade och dåligt slagna.

# Plansch 7.

Fig. 1. **Halsring af guld,** massiv, prydd med halfmånformiga ornament, som äro djupt inslagna med en stämpel; ett synnerligen omsorgsfullt arbete. Ändarna hafva varit fastlödda vid hvarandra. Största inre diameter 20 cm. Vikt 827,7 gram.

Funnet vid Storegården Bragnum i Floby socken, Vilske härad, Västergötland.

Detta präktiga halssmycke är gjordt här i Sverige under den senare hälften af 400-talet efter Kr. föd. Alla de på pl. 7—10 afbildade föremålen förskrifva sig från tiden *efter* Kristi födelse.

Statens Historiska Museum, n:r 6234. En i massivt guld, af samma halt som originalet, med stor omsorg utförd kopia af denna halsring öfverlämnades år 1911 af den svenska regeringen till staden Rouen vid hertigdömet Normandies tusen-årsjubileum.

Att arbetet är inhemskt, ådagalägges däraf, att många guldringar med dylika inslagna ornament anträffats i Sverige, liksom i de andra Skandinaviska länderna. Och att dessa guldprydnader tillhöra den senare hälften af 400-talet, bevisas af, att flera af dem hittats tillsammans med romerska och byzantinska guldmynt ("solidi") från nämnda århundrade, eller tillsammans med andra arbeten af typer, som i sin ordning visat sig tillhöra nämnda tid.

Fig. 2. **Stor, präktig hängprydnad af guld,** den största "guldbrakteat" som hittills anträffats. Diameter 12,3 cm.

Funnen år 1882 under plöjning på Åsums ägor i Åsums socken, nordvästra Skåne.

Svenskt arbete från senare delen af 400-talet.

Statens Historiska Museum, n:r 7128.

Fig. *a*. Guldbrakteat. Öland. 1/1.

Midten, framställande ett mänskligt hufvud öfver ett fyrbent djur, är präglad, och de omgifvande kretsarna af lineära ornament inslagna med stämplar. Upptill har en gång en bred ögla varit fastlödd (jfr fig. *a)*, men denna hade lossnat, innan smycket hittades. Under den plats, där öglan suttit, ses en stor, med filigransirater prydd trekant.

I Sverige, liksom i de andra Skandinaviska länderna, har man funnit en stor mängd guldbrakteater, under det att alldeles dylika icke pläga hittas i andra länder. Man har dessutom iakttagit, att flera typer endast, eller så godt som uteslutande, förekomma i vissa trakter här i Norden. Det är således klart, att dessa guldbrakteater äro inhemska arbeten.

Guldbrakteaterna äro nordiska efterbildningar efter romerska mynt och medaljonger från 300-talet. Under efterbildandet aflägsnade man sig allt mer och mer från originalen, och de latinska inskrifterna på dessa ersattes småningom med runinskrifter, emedan nordborna på denna tid ej vora förtrogna med det romerska alfabetet, men redan sedan några mansåldrar lärt sig att skrifva med runor.

# Plansch 8.

Fig. 1. **Praktfullt halssmycke,** bildadt af tre öfver hvarandra liggande, rörformiga ringar, som äro betäckta med ovanligt fina ornament, allt af guld. Baktill finnes en ledgång. Ringarna hållas ihop därigenom, att rörens ändar trädas i hvarandra; de kunde kvarhållas i detta läge med tillhjälp af en genom ett af rören gående sprint. Smycket, som var sönderbrutet, när det hittades, väger nu nära 620 gram.

Funnet år 1827 vid norra ändan af Olleberg i Karleby socken, Västergötland, 4 kilometer SO. om Falköping; det upptäcktes "2½ fot djupt i jorden under uppgräfning af sten till spishällar, ungefär 36 alnar nedanom en lodrät klippvägg af berget. På stället funnos inga spår af ben, aska och dyl".

Svenskt arbete från 400-talet.

Statens Historiska Museum, n:r 492.

Några af de små människo- och djurbilder, som pryda detta halssmycke, äro i förstorad skala afbildade fig. *a*.

Fig. 2. **Dylikt halssmycke,** men af fem guldrör. Vikt 707 gram.

Funnet år 1860 i kanten af en väg invid Färjestaden (öfverfartsorten till fastlandet) i Torslunda socken på Öland.

Svenskt arbete från ungefär samma tid som det föregående.

Statens Historiska Museum, n:r 2766.

Några af de små människo- och djurbilder, som pryda detta halssmycke, äro i förstorad skala afbildade fig. *b*. Liksom detaljerna från Möne-smycket (fig. *d)* visa de en viss degeneration i jämförelse med Olleberg-smyckets.

Utom dessa båda dyrbara halsprydnader äger Statens Historiska Museum (n:r 3248) ett tredje liknande, men ännu större halssmycke af guld, funnet år 1864 "under sten och jord djupt ned i ett röse" nära Möne kyrka i Västergötland, 2,5 mil SV. om Olleberg. Det bildas af sju rör (fig. *c)* och väger 823 gram. Bland ornamenten (fig. *d)* äro några små bilder af beväpnade män särskildt värda uppmärksamhet; man ser, att hufvudet är betäckt med en hjälm, och att den vänstra armen håller en rund sköld. Fig. *a*. Detaljer från Olleberg-smycket. 2/1. Fig. *b*. Detaljer från Torslunda-smycket. 2/1.

Fig. *c*. Del af guldhalssmycke från Möne, Västergötland. 1/1. De flesta ornamenten på dessa tre praktstycken bildas af ovanligt fina, pålödda trådar och korn af guld ("filigran"). Men rören äro äfven omgifna med utomordentligt fina flätor af *mycket* smal guldtråd, hvilka, ehuru de naturligtvis äro gjorda för hand, utmärka sig genom en beundransvärd regelbundenhet, och hvilka, liksom hela arbetet för öfrigt, vittna om en mycket högt

stående guldsmedskonst.

Det är då med stort intresse vi svenskar erfara, aft denna guldsmedskonst var svensk, och att arbetena äro nära halftannat årtusende gamla. När man jämför dessa i Sverige uppgräfda guldsmycken med dem som anträffats utom Norden, visar det sig nämligen, att dessa mästerstycken äro förfärdigade i Sverige.

Fig. *d*. Detaljer från Möne-smycket. 2/1. Tre halsprydnader af detta slag äro nu kända från Sverige, men intet från något annat land. Här i Norden har man emellertid funnit ett par andra i samma stil utförda gudsmedsarbeten från nyssnämnda tid.

Vid Köinge i Köinge socken i Halland, ej långt från Falkenberg, hittades år 1889 under plöjning ett i båda ändar afhugget stycke af en stor rörformig guldring (fig. *e)*.I sagor och sånger från forntiden berättas mer än en gång, huru en konung, som ville belöna några af sina män, tog en guldring och högg den i så många delar, som behövdes för att hvar och en skulle få sin del. För dem, som mottogo den kungliga gåfvan, var guldvikten hufvudsaken; de tänkte ej på det fina arbetet. Ringens diameter har varit så stor, att den sannolikt ej burits som halssmycke,

utan som bälte. Då den nu återstående delen, som väger 221 gram, är ungefär 1/7 af hela ringen, måste denna hafva haft en vikt af omkring l,5 kg.

Liksom på de tre här ofvan beskrifna halsprydnaderna ses på denna ring omväxlande större och mindre tvärgående, rundade åsar: en stor, därefter tre mindre, så åter en stor och tre mindre o. s. v.

Vid Svindinge på Fyen har man funnit två armringar (fig. *f)* af samma slag som de svenska halssmyckena. Hvardera armringen är bildad af två rör, prydda med omväxlande större och mindre tvärgående, rundade åsar och med filigranornament. Fig. *e*. Afhuggen del af guldsmycke från Köinge i Halland. 1/1.

Fig. *f*. Guldarmring från Svindinge på Fyen. 1/1.

Fig. *g*. Två guldbrakteater på ett guldrör likt halssmyckena. Danmark. 1/1.

Fig. *h*. Halsring af brons. Torslunda, Öland. 2/3. I den skandinaviska Norden har man dessutom funnit flera hängprydnader ("brakteater") af guld, hvilkas öglor äro prydda på samma sätt som de nu ifrågavarande halssmyckena. Några af dessa öglor se ut, som om de vore afhuggna bitar af ett sådant halssmycke (sid. 11 fig. *a)*. I några fall hafva till och med två brakteater en lång gemensam ögla, som fullkomligt liknar ett af de rör hvaraf halssmyckena äro bildade (fig. *g)*.

Med tillhjälp af alla dessa fynd har det varit jämförelsevis lätt att bestämma åldern af de präktiga guldarbeten vi nu betraktat. De tillhöra, såsom redan är nämnt, den senare delen af 400-talet och tiden omkring år 500.

Från en äldre del af järnåldern förskrifva sig några här i Sverige funna bronsringar, som också äro försedda med ledgång, och som sammanhållas därigenom, att ändarna skjutas in i hvarandra och sedan fästas med en sprint. En af dessa ringar, funnen vid Arontorp i Torslunda socken på Öland (St. H. M. 5314), är afbildad fig. *h;* med vissa mellanrum ses tjocka, rundade åsar; hvar och en af dem är vid midten prydd med ett inlagdt, smalt band af silfver.

Dessa bronsringar kunna med skäl betraktas som prototyper för sådana halssmycken af guld som pl. 8: först bildades prydnaden af en enda ring, sedan ökades antalet, så att det slutligen blef sju. Och när man i stället för brons använde guld, prydde man dessa ringar — såsom andra guldarbeten — med filigranornament.

# Plansch 9.

Fig. 1. **Stort, nästan likarmadt spännsmycke af förgylldt silfver,** prydt med niello och två inlagda, runda stycken af ljusgrönt glas (nu finnes blott ett kvar). Längd 19,8 cm.

Funnet vid Gillberga i Svennevads socken, Nerike.

Svenskt arbete från det 6:te århundradet.

Statens Historiska Museum, n:r 3445.

Nålen har, liksom på alla de här afbildade spännena, utom fig. 5, varit af järn.

Fig. 2. **Spänne af förgylld brons,** prydt med niello; undersidan belagd med någon hvit metall. Längd 8,1 cm.

Funnet vid Hällan i Jättendals socken, Helsingland.

Svenskt arbete från tiden omkring år 500.

Statens Historiska Museum, n:r 1774.

Fig. 3. **Spänne af förgylld brons;** den öfre delen saknas. Prydt med granater infattade i guld. Längd nu 14,8 cm.

Funnet vid Hällan i Jättendals socken, Helsingland.

Svenskt arbete från tiden omkring år 500.

Statens Historiska Museum, n:r 934.

Då den bevarade delen har alldeles samma form som det fig. 2 afbildade spännet, är det högst sannolikt, att äfven den förlorade delen varit af samma form som motsvarande del af fig. 2, isynnerhet som båda spännena äro funna på samma gårds ägor.

Fig. 4. **Spänne af förgylldt silfver,** prydt med niello och små inlagda, runda, blåa stenar. Längd 14,8 cm.

Funnet vid Ösby i Gräsgårds socken, Öland.

Svenskt arbete från tiden omkring år 500.

Statens Historiska Museum, n:r 1297.

Fig. 5. **Spänne af förgylld brons,** prydt med inlagda granater. Den ofvanpå bågen sittande, kring en sprint rörliga, runda skifvan har i midten en rund granat, som är omgifven af en hvit ring, troligen af sten. Nålen af brons. Längd 6,3 cm.

Funnet i Gothems socken på Gotland.

Gotländskt arbete från det 7:de århundradet.

Statens Historiska Museum, n:r 10365.

Spännen af denna typ äro i stort antal funna på Gotland. De liknande spännen som, mera sällan, anträffats i andra delar af Skandinavien, äro vanligen något afvikande. Det är intet tvifvel om, att de förstnämnda äro förfärdigade på Gotland.

Dessa spännen tillväxa småningom i storlek, så att man från tiden omkring år 800 funnit flera som varit fullt 16 cm. långa.

Fig. 6. **Liten oval spännbuckla** af brons. Längd 5,1 cm.

Funnen i Köpings socken på Öland.

Svenskt arbete från det 7:de århundradet.

Statens Historiska Museum, n:r 1304:1834,97.

Fig. 7. **Liten oval spännbuckla** af förgylld brons. Längd 4,9 cm.

Troligen funnen på Öland.

Svenskt arbete från det 7:de århundradet.

Statens Historiska Museum, n:r 2076:l5.

De ovala spännbucklorna tilltaga snart så mycket i storlek, att de redan före det 8:de århundradets slut äro mer än 10 cm. långa.För deras typologiska utveckling, se Montelius: *Om de ovala spännbucklorna*, i *K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad*, 1873 och 1877.

Några af de här afbildade spännena, hvilka *alla äro inhemska arbeten,* bevisa att man redan vid det första årtusendets midt här i Sverige hade tillegnat sig konsten att pryda metallarbeten med "niello", det vill säga med inläggning af svafvelblandadt silfver. Härigenom erhållas ornament af svarta, vanligen smala linier, som göra en god verkan mot den silfverhvita eller förgyllda ytan.

Det var genom beröring med den romerska kulturen, som våra förfäder och andra nordbor lärde sig denna teknik, liksom flera andra. Vi hafva redan sett, huru de förstodo att åstadkomma vackra filigransirater, och de visa sig också vid den nu i fråga varande tiden hafva lärt sig äfven en annan teknik. De fig. 3 och 5 afbildade spännena äro nämligen prydda med inlagda röda stenar (granater).

I slutet af 400-talet, om ej förr, vora våra förfäder förtrogna med den vackra konst att på detta sätt pryda metaller, som är känd under namnet "verroterie cloisonnée". Den består däri, att man med hjälp af tunna, uppstående väggar af guldplåt bildar små rum af olika form, af hvilka hvart och ett sedan utfylles med en liten sten, som genom omsorgsfull slipning fått en sådan form, att den fullkomligt passar in i det af guldväggarna omgifna rummet. Ofta lades under den genomskinliga stenen en med fina linier eller rutor betäckt guldplåt, som ger mera "lif" åt stenen.

Emedan flera i olika delar af Sverige förfärdigade föremål, om hvilkas inhemska ursprung något tvifvel ej kan finnas, äro prydda på detta sätt, är det uppenbart, att man vid midten af det första årtusendet af vår tidräkning väl förstod sig på konsten att utföra verroterie cloisonée-arbeten. Omkring år 600 hade man här i landet bragt denna konst till en betydande höjd.

# Plansch 10.

**Två runda spännen,** förbundna med en tjock kedja, allt af silfver, vägande tillsammans 748,4 gram.

Funna år 1908 jämte 5 stora snodda silfverringar, för halsen eller midjan, vid Jämjö i Gärdslösa socken på Öland. Skatten vägde 2,008 kilogram.

Svenskt arbete från 900-talet.

Statens Historiska Museum, n:r 13534.

På baksidan af hvartdera spännet har en nål suttit (den ena nålen, af brons, finnes kvar), med hvilken det varit fäst, samt en liten ögla för en ring, i hvilken kedjans ända slutat. Spännena äro prydda med gjutna ornament (människoansikten, djurslingor m. m.), som delvis varit förgyllda. På det ena spännet ser man dessutom fina, svarta ornament, af "niello".

Kedjan visar, med hvilken skicklighet de svenska arbetarna för tusen år sedan förstodo att utföra sådana arbeten utan hjelp af de maskiner, som stå nutidens guldsmeder till buds. Den långa kedjan är utomordentligt omsorgsfullt gjord och utmärker sig för en beundransvärd likformighet utefter hela längden.

Ehuru inga mynt hittades med dessa smycken, vet man, att de förskrifva sig från 900-talet. Alldeles dylika arbeten äro nämligen vid flera andra tillfällen hittade tillsammans med arabiska och andra mynt från nämnda tid.

*

Statens Historiska Museum.Pl. 1.

STRIDSHAMMARE AF STEN. Cederquists Graf A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 2.

FLINTDOLKAR. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 3.

BRONSVAPEN. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 4.

BRONSVAPEN. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 5.

HALSPRYDNAD M. M. AF BRONS. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 6.

HÄNGKÄRL AF BRONS. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 7.

GULDPRYDNADER. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 8.

HALSSMYCKEN AF GULD. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 9.

SPÄNNEN AF SILFVER OCH BRONS. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

Statens Historiska Museum.Pl. 10.

SILFVERPRYDNADER. Cederquists Graf. A.-B. Sthlm.

STOCKHOLM 1912

CEDERQUISTS GRAFISKA AKTIEBOLAG